רפרף מבקר בנרקיסי נחל-מסעד בנגב; על רפרפים ופרחים ארוכי צינור בחורף

צביקה מינצר, חוג כלנית – zvimr@yahoo.com

אבי שמידע, חוג כלנית, המחלקה לאבולוציה ואקולוגיה והמרכז לרציונליו, האוניברסיטה העברית בירושלים – avi.shmida@gmail.com

———————–

תקציר: בטיול באזור נחל מסעד ברכס הרחמה מצפון לירוחם צילם אחד מעמנו רפרף משורטט מבקר באופן סדיר בכתמי פריחה של נרקיס בתחילת חודש ינואר השנה. עד כה ידענו כי אוכלוסיות הנגב מאובקות על ידי זבובים וחרקים קצרי חדק המותאמות לגנוטיפ בעל קומת אבקנים הבולטת מצינור פרח הנרקיס. ידוע היה כי בצפון ישראל גדל גם הגנוטיפ השני של הנרקיס המבוקר על ידי חרקים ארוכי חדק כמו רפרף הדבקה שהוא פעיל יום. זו הפעם הראשונה בו נמצא כי רפרף לילי הופך להיות פעיל יום ומבקר בנרקיסי הנגב.

==========

רפרף משורטט מבקר בנרקיס מצוי בערוצי שמורת נחל סעדון בנגב הצפוני, 5.1.2025, צילם צביקה מינצר ©

הנרקיס המצוי זוכה לתשומת לב רבה של חובבי הטבע וווהמטיילים ברחבי ארצנו. זהו צמח בצל הפורח בעונת החורף בסלעים בחבל-הים תיכוני וזן אחר שלו פורח בביצות ובשלוליות חורף בעמקים ובגולן. ככלל, הנרקיס המצוי הוא צמח ים-תיכוני הגדל באקלים גשום בחורף מסביב לאגן הים התיכון. משום כך מקדה את חובבי הטבע מציאותן של אוכלוסיות נדירות ומקוטעות בנגב בצפוני הפורחות כל שנה בראשית חודש ינואר.

ביקורי רפרף הדבקה בפרחי נרקיס עשבוני(בר) ברמת-הנדיב בשעה 10:30 בתחילת ינואר 2025, צילם א.ש. גם לפרח הויקה צינור ארוך ודק המאציר בבסיסו צוף דליל הנשאב בקלות על ידי מדק הרפרף.

אמוץ דפני ועמיתו הספרדי הרה חקרו את הביולוגיה של האבקה בנרקיס שלנו ומצאו שני זנים של פרחים הנבדלים בגובה עמוד העלי שלהם: טיפוס בעל שתי קומות אבקנים אשר בו העלי גבוה מתחבא בין קומת האבקנים העליונה (יכונה להלן "גנוטיפ בולט") וטיפוס פרח בעל שתי קומות אבקנים אשר העלי שלו קצר ומחובא עמוק בתוך צינור הכותרת (דפני ואיזקוביץ 2021). אמוץ מסכם כי כי בצפון הנגב גדל הטיפוס בעל עמוד עלי גבוה "הגנוטיפ הבולט", כלומר זה שבו קומה אחת של שלושה אבקנים בולטים מצינור הכותרת ועמוד עלי

בגובה קומת האבקנים הגבוהה. גנוטיפ זה פורח בחבל הים-תיכוני ההררי בחודש נובמבר וברכסי הנגב הצפוני בסוף חודש דצמבר ולאורך חודש ינואר. גנוטיפ זה מבוקר בחבל הים תיכוני בעיקר על ידי זבובים ומאביקים קצרי חדק אשר אוכלים את אבקת הפרח אך אינם יכולים להגיע לצוף. מאביקים ארוכי חדק כמו רפרף הדבקה, שהוא הרפרף היחידי בישראל אשר הינו פעיל ביום מבקר בשני הגנוטיפים של נרקיס מצוי ולוגם בקלות את הצוף המופרש מבסיס צינור הפרח שאורכו מעל 20 מ"מ (דפני ואיזיקוביץ 2021 , Arroyo and Dafni 1995). אמוץ משער כי בנגב הצפוני, אזור מדברי שאין בו רפרפים – שרד רק הגנוטיפ בולט האבקנים בעל העלי הגבוה; ואכן בבדיקות שערכנו באתרי דימונה (נחל אשלון) ושמורת סעדון מצאנו אך ורק את הגנוטיפ "בולט האבקנים בעל העלי הגבוה".

רפרף משורטט מבקר בנרקיס מצוי בערוצי שמורת נחל סעדון בנגב הצפוני, 5.1.2025, צילם צביקה מינצר ©

בכתבה קודמת אשר כתבנו על "נרקיסי שמורת נחל סעדון" (כהן ושמידע 2022) הפננו קושיות לחובבי הטבע לגבי האבקת אוכלוסיות הנרקיסים בנגב: מי מבקר בפרחיהן ואולי בכלל יש להן יכולת האבקה עצמית (אוכלוסיות קטנות ומבודדות נוטות לכך). ואולי נמצא בין כתמי הנרקיסים פרטים השייכים לגנוטיפ בולט האבקנים (Thompson 2005) !? והנה בשבת האחרונה טייל אחד מעמנו באתר הנרקיסים הבולט בפריחתו ב"שמורת נחל סעדון" (כבר ש.כהן הדגיש כי הנרקיסים גדלים שם ביובלים של נחל רביבים ולא של נ.סעדון כשני ק"מ דרומית למחנה ביסלח) וחזה להפתעתו בתופעה יוצאת דופן: רפרף משורטט מבקר בעשרות פרחי נרקיס ועובר באופן מסודר ועקבי בין גושי פריחה של נרקיסים הגדלים במקוטע. צביקה הצליח לצלם את הרפרף (ראה תמונות) ואפילו לתעד בסרט את ביקורי הרפרף באמצעו של יום שמש חורפי (5.1.2025): הרפרף ביקר בממוצע בדקה 28 פרחים

ועף במהירות ובקווים ישרים בין כתמי הפריחה של הנרקיסים שגדלו במשטחי הסלעים לאורך שני ואדיות המתנקזים לנחל רביבים. למסתכל מהצד "כאילו נראה המחזה" שלרפרף יש מפה קוגניטיבית של כל אתרי הפריחה באזור והוא עף ומשייט בין הפרחים כנוסע וותיק המכיר במדויק את המסלול שבין לקוחותיו. העובדה שביקר בכמה פרחים באותו כתם פריחה מסגנלת (מאותת) כי הפרחים היו "מלאי צוף" (אחרת, זאת יודעים אנו ממחקרים קודמים, הרפרף היה זונח את כתם הפריחה לאחר ביקור אחד או שני ביקורים בלבד). צביקה וחבריו ראו את הרפרף המשורטט גם בערוץ השני בו גדלו הנרקיסים ובסך הכל פגש אותם הרפרף 4-5 פעמים במשך סיורם בנרקיסי "שמורת נחל סעדון".

https://www.kalanit.org.il/wp-content/uploads/2025/01/וידאו-רפרף-משורט
ט-בנרקיס-2-צביקה-נ.מסעד-דר.-לעיר-הבדים.mp4

סרט וידאו של רפרפף משורטט המבקר בפרחי נרקיס מצוי בשמורת נחל סעדון, צילם צביקה מינצר, 5.1.2025 שעה 12.30 יום צח ©

לא ידוע אם היה זה פרט אחד של אותו רפרף משורטט או מספר פרטים שונים. רק מחקר נוסף של אוכלוסיית הרפרף והנרקיסים במקום, תשפוך אור אם לפנינו מקרה אפיזודי בודד או אולי תופעה קבועה של האבקת נרקיסי הנגב על ידי רפרפים בשיא עונת החורף במדבר הצפוני שלנו. נדגיש כי עד כה ידענו רק על מין רפרף אחד רפרף הדבקה הפעיל בעיקר ביום ובשעות הדמדומים (ראה תמונות של רפרף הדבקה מבקר וינקה, דפני ואיזיקוביץ 2021, 2023). שאר מיני הרפרפים בארצנו הם פעילי לילה. אך הנה העובדות תופחות להכללות בספרות; יתכן וארועים של פעילות רפרף משורטט וגם רפרף הגפן אינם כה נדירים והם מהווים מרכיב חשוב בהרבקה של אוכלוסיות הנרקיסים בצפון הארץ ואולי גם בהרי הנגב הצפוני.

https://www.kalanit.org.il/wp-content/uploads/2025/01/וידאו-רפרף-הדבקה-בוינקה-עשבונית-6.1.25-רמת-הנדיב
-ש-mp4.1

סרט וידאו המדגים את ביקור רפרף הדבקה בפרחי וינקה עשבונית(בר) ברמת-הנדיב בשעה 10.30 בתחילת ינואר 2025, צילם א.ש. גם לפרח הוינקה צינור ארוך ודק המייצר בבסיסו צוף דליל הנשאב בקלות על ידי חדק הרפרף.

———————————-

ספרות

דפני א ואיזיקוביץ ד 2021 האבקת נרקיס מצוי, אתר צמח השדה.

דפני א ואיזיקוביץ ד 2023 האבקה בראי ישראלי, הוצאת פרדס, חיפה

כהן ש ושמידע א 2021 נרקיסי שמורת נחל מסעד – גילוי מחדש של נרקיס מצוי ברכס הרחמה, צפון הנגב. כתב-עת "כלנית", מספר 8.

_____

Arroyo H and Dafni A 1995 Variation in habitat, season, flower traits and pollinators in dimorphic *Narcissus ezetta* in Isarel. New phytology 199:135-145

Thompson JD 2005 Plant Evolution in the Mediterranean. Oxford University Press

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: מינצר צ ושמידע א 2025 **רפרף מבקר בנרקיסי נחל-מסעד בנגב;** על רפרפים ופרחים ארוכי צינור בחורף. כתב-עת "כלנית", מספר 10.

==========